

סיור בירושלים בעקבות סיפור חייו של הנשיא אפרים קציר ובעקבות פועלו

מחוז: תל אביב

כתיבה: אלונה סינאוני

עיבוד ועריכה: זיוה בן ברוך, חדווה בן סיני ורונית בין

עריכה לשונית: אפרת חבה

סיור בירושלים בעקבות סיפור חייו של הנשיא אפרים קציר ובעקבות פועלו

"בעוד ימים מספר אחזור לעולם המדע ולעבודת מחקר והוראה ואשתדל לתרום את תרומתי הצנועה בתחומים אלה. אך כנשיא, כמדען, וכאזרח, משוכנע אני היום, יותר מכל עת, בצדקת דבריו של נשיאנו הראשון, פרופסור חיים ויצמן, שאמר: 'מעל למדע קיימים ערכים נשגבים אשר רק בהם מרפא לנגעי האנושות – ערכי צדק ויושר, שלום ואחוה'"

(א' קציר, סיפור חיים, ירושלים, 2009, עמ' 231)

רעיון מרכזי

פרופ' אפרים קציר היה ביופיזיקאי אשר זכה בפרסים רבים על עבודותיו המדעיות, בארץ ובעולם, ונשיאה הרביעי של מדינת ישראל. היה המפקד הראשון של חיל המדע, מדען ראשי במשרד הביטחון, הקים את המחלקה לביופיזיקה במכון ויצמן ועמד בראשה. בסיוורנו, נעקוב אחר פעילותו הציונית רבת הפנים כמפקד בהגנה, כמפתח אמצעי לחימה, כמדען מפורסם, כנשיא וכחוקר לאחר פרישתו מהנשיאות. נבקר במקומות שבהם פעל או השפיע ונכיר את פעילותו. הסיור הוא שיא של תהליך להנחלת מורשתו. דמותו של הנשיא קציר אינה מוכרת דייה בחברה הישראלית, ולכן בסיור זה נעבור בתחנות שונות ובכל תחנה נדבר על היבט אחר בחייו: נערותו, לימודיו, תרומתו לביטחון, הנשיאות בישראל, תרומתו למדע. בתחנה האחרונה, נסכם את דמותו כנשיא.

תיאור המסלול

המסלול מתחיל בגימנסיה העברית רחביה (1), ברחוב קק"ל 14. משם נמשיך מזרחה למתחם המוסדות הלאומיים (2) שבמפגש הרחובות קק"ל וקינג ג'ורג'. נחזור דרך רחוב קק"ל לרחוב אבן גבירול, שם נפנה דרומה (שמאלה) ונלך ליד בן צבי (3). משם נרד דרומה לאורך רחוב ארלוזורוב עד כיכר איינשטיין, נחצה את רחוב ז'בוטינסקי ונפנה מעט מערבה (שמאלה) ונגיע לקמפוס ון ליר (4) – בתוכו נמצאת גם האקדמיה הלאומית למדעים (5). משם נצא חזרה לרחוב ז'בוטינסקי ונפנה מערבה (שמאלה), נלך ישר ונגיע לבית הנשיא (6). נעלה לאוטובוס, בנסיעה נעבור סמוך למרכז העירוני לתיאטרון ע"ש נורית קציר (7). אחר כך נגיע למוזיאון המדע בשדרת המוזיאונים שבגבעת רם (8) (בשתי התחנות האחרונות אפשר להדריך הוראת דרך או לבקר ביקור פיזי).

פרטי מסלול

חבל ארץ: ירושלים בירת ישראל

אורך המסלול: יום ארוך

נקודת התחלה: הגימנסיה העברית רחביה (קרן קיימת לישראל 14)

נקודת סיום: מוזיאון המדע (שדרת המוזיאונים 3)

עונה מומלצת: כל השנה

מגבלות: אין

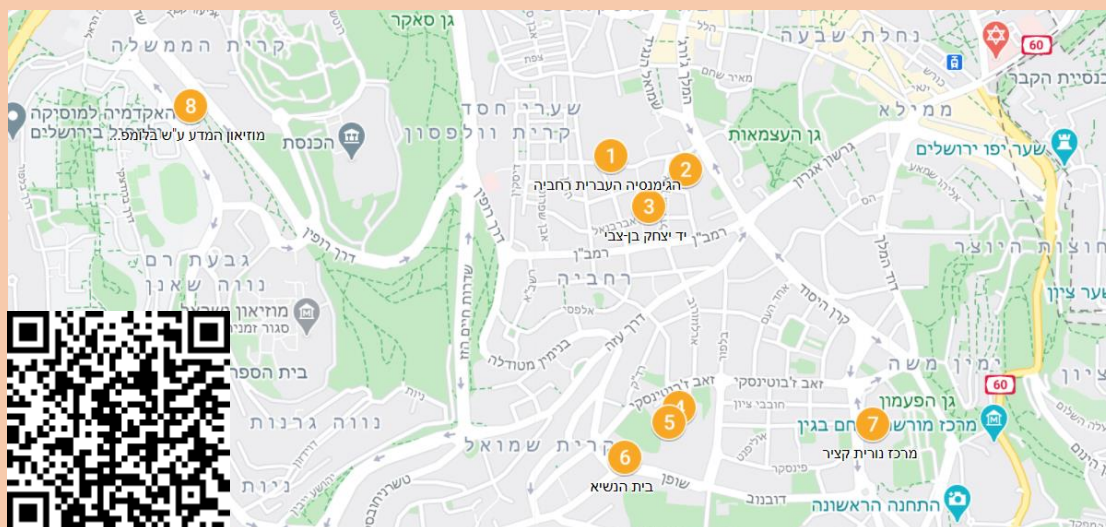
דרגת קושי: קלה

נגישות: נגיש

ציוד נדרש: אין

אתרים בתשלום: מוזיאון המדע

מפת המסלול

תיאור האתרים שבמסלול

הגימנסיה העברית רחביה (1), רחוב קק"ל 14

הגימנסיה הוקמה בשנת 1909 ושכנה תחילה בבית דוידוב בשכונת הבוכרים, קרוב לביתם של משפחת קצ'לסקי (קציר) בשכונת זיכרון משה (ברחוב דוד ילין 13). עם התרחבות הגימנסיה, בשנת 1929, עברה למיקומה הנוכחי בשכונת רחביה. מייד עם המעבר של משפחת קצ'לסקי (קציר) מתל אביב לירושלים, רשמה האם את האחים אהרון ואפרים לכיתות היסודיות בגימנסיה העברית. חינוכם עמד בראש סדר העדיפויות של האם והיא הנחילה להם בדרכה את ההכרה בחשיבות ההשכלה. בבית חינוך זה התחנך אפרים קציר, למד, קשר קשרים עם אנשים אשר יפעלו איתו בתחומים שונים ורבים במהלך חייו ובתפקידיו השונים – כמו מורים וחברים לספסל הלימודים שאיתם יקיים מחקרים באוניברסיטה ואף יעבוד איתם במפעל הביטחוני. שלושה נשיאים יצאו מבית ספר זה: יצחק בן צבי, הנשיא השני, ורעייתו רחל ינאית, שאף ייסדו את המקום ולימדו בו; הנשיא קציר, בוגר מחזור י"ג ומורה בגימנסיה; ואף רובי ריבלין, הנשיא הנוכחי, הוא בוגר בית הספר. עוד בין בוגרי בית הספר שופטים, אנשי רוח ומדע מפורסמים אשר השפיעו רבות על המדינה.

המוסדות הלאומיים (2), רחוב קק"ל פינת רחוב קינג ג'ורג'

בית המוסדות הלאומיים נבנה בשכונת רחביה לשימוש המוסדות הלאומיים. המתחם כולל את בניין הסוכנות היהודית, בניין קק"ל ובניין קרן הייסוד. מבנה זה היה לסמל של המדינה היהודית שבדרך עד הקמתה. ממרפסת בניין זה, הכריזו חברי מועצת העם, אשר שהו בירושלים הנצורה ולא יכלו להגיע להכרזת העצמאות שהתקיימה בבית דיזנגוף שבתל אביב, על הקמת מדינת ישראל. במבנה, שבנייתו הושלמה בשנת 1936, נערכו הישיבות הראשונות של הכנסת; נשיא המדינה הראשון חיים ויצמן הושבע בו, ומשרד ראש ממשלת ישראל היה בבניין עד שעבר למשכנו הנוכחי בשנת 1962. באפריל 1946, נערך במקום זה "כינוס נציגיהם הראשיים של ענפים שונים במוסדות המדע", ובעקבותיו הוקמו שלוש מחלקות מחקר לפיתוח אמל"ח: באוניברסיטה העברית בירושלים, בטכניון בחיפה ובמכון זיו ברחובות.

יד בן צבי (3), רחוב אבן גבירול 14

יד בן צבי הוא מוסד מחקר, תרבות וחינוך האמון על שלושה נושאים מרכזיים: חקר תולדות ארץ ישראל, חקר ירושלים וחקר קהילות ישראל במזרח. המוסד פועל על פי חוק מיוחד של הכנסת משנת 1969 ונושא את שמו של נשיאה השני של מדינת ישראל. למקום זה העביר הנשיא השני, יצחק בית צבי, את בית הנשיא מרחובות. בחצר היה צריף קבלת הפנים, ולשכת הנשיא יושבה בבית ולרו. אחרי בן צבי פעל שם הנשיא שרת עד אשר הוקם בית הנשיא הנוכחי. בתחנה זו, נתוודע לנשיאי ישראל ולפעילותם.

מכון ון ליר (4), רחוב ז'בוטינסקי 43

אפרים קציר היה, בראש ובראשונה, מדען מפורסם בעל שם עולמי. אחיו אהרון היה אף הוא מדען מפורסם וחשוב והיה מעורב בהקמת האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים. היה צורך בהקמת מועצה להשכלה גבוהה, ובאותה תקופה משפחת ון ליר – משפחה יהודית עשירה מהולנד – ביקשה להקים מרכז לקידום התרבות. אהרון קציר נקרא לסייע בכך. משפחת ון ליר ביקשה להקים מקום מפגש לאנשי רוח, לפילוסופים ולאומנים, מקום שבו ינסו אלו לברר את בעיות בני הדור. התנאי להקמת המרכז היה שיהיה קשור בגוף מדעי רציני. הממשלה קיבלה את הצעת המשפחה והקצתה קרקע לכך בלב ירושלים. כן ביקשה המשפחה שהמקום יקשר בין מדע ישראלי ומדע עולמי. בן גוריון הסכים לכך והטיל על זאב שרף, מזכיר הממשלה, לסייע בהקמת "בית ועד לחכמי ישראל וחכמי העולם". הוקמה ועדה של חוקרים מהטכניון וממכון ויצמן והוחלט על הקמת שתי חטיבות: מדעי הרוח ומדעי הטבע. הפילוסוף מרטין בובר היה הנשיא הראשון של המכון, אהרון קציר היה סגנו ואפרים קציר חבר אקדמיה.

האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים (5), ממוקמת בתוך קמפוס ון ליר

האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים נוסדה בשנת תשכ"א (1961) במטרה לשמש מרכז לאנשי מדע ישראלים, לטפח ולקדם פעילות מדעית, לייעץ לממשלה בענייני מחקר ותכנון מדעי בעלי חשיבות לאומית, לקיים מגע עם גופים מקבילים במדינות אחרות, לייצג את המדע הישראלי במוסדות ובכינוסים בין לאומיים ולפרסם כתבים שיש בהם כדי לקדם את המדע.

זה המקום לספר על אפרים קציר כמדען ועל התחנות השונות בחייו האקדמיים: האוניברסיטה העברית על הר הצופים, מכון ויצמן והקמת המחלקה הביוטכנולוגית באוניברסיטת תל אביב. לימוד מדעים היה חשוב לנשיא, והוא היה מעורב במחקר אך גם בהוראה, בהכשרת הדור הבא של החוקרים, ובכינון קשרי חוץ חשובים עם מרכזים מדעיים שונים ברחבי העולם. כן שימש יו"ר האיגוד הישראלי לקידום המדע.

בית הנשיא (6)

הבית משמש מקום מגורי הנשיא המכהן. הוא הוקם בימי כהונתו של הנשיא זלמן שזר, הנשיא השלישי של מדינת ישראל. שזר ביקש כי בית הנשיא יוקם במרכז העיר ירושלים באומרו: "בתוך עמי אני יושב". לאחר בחינת האפשרויות הקיימות, נבחר שטח זה לבניית משכן לנשיא – כעשרה

דונם על גבעה בשכונת קוממיות (טלביה). הגבעה – גבוהה, אך לא גבוהה מדי – נבחרה במתכוון ומסמלת את מעמדו של הנשיא: נבחר, אך לא מורס מעם.

בתחנה זאת, נכיר את דמותו של אפרים קציר כנשיא. אפרים קציר היה הנשיא הרביעי של מדינת ישראל ושירת בתפקיד זה בין השנים 1973-1978. הוא כיהן קדנציה אחת בלבד כי האמין ש"אם אתה מכהן במשרה כל כך נכבדה יותר מחמש שנים, אתה מתחיל להסתכל על הסובב אותך מלמעלה למטה. זאת לא רציתי בשום פנים ואופן." במהלך חמש שנות כהונתו כנשיא, התרחשו שני אירועים מדיניים משמעותיים: מלחמת יום הכיפורים. שלאחריה אמר קציר בריאיון ברדיו מילים שזכו לביקורת נרחבת – "כולנו אשמים"; וביקורו בירושלים של נשיא מצרים אנואר סאדאת. בתקופת כהונתו התרחש גם "המהפך" של עליית הליכוד לשלטון. כנשיא, הדגיש קציר את החינוך ואת המדע כמנוף לשגשוג כלכלי. כמו כן פעל לגיוס אנשי אקדמיה לסיוע בהתמודדות עם סכנת ההתבוללות בתפוצות באמצעות הקמתן של מחלקות ללימודי יהדות במכללות ובאוניברסיטאות בעולם. קציר הקדיש מזמנו לטיפול במשפחות במצוקה ולטיפול ההתנדבות בישראל כמנוף לצמצום פערים חברתיים וזים את הענקת אות הנשיא למתנדב. בתום כהונתו כנשיא, שב לעסוק במחקר במכון ויצמן.

מרכז עירוני לתיאטרון ע"ש נורית קציר (7), רחוב יצחק אלחנן

המרכז העירוני לתיאטרון ע"ש נורית קציר הוקם בשנת 1978 ביוזמת נשיא המדינה הרביעי, פרופסור אפרים קציר ז"ל, ורעייתו, הגב' נינה קציר ז"ל, לזכר בתם נורית. המרכז משמש בית לכל החובבים העוסקים בנושא הדרמה והתיאטרון בעיר. המקום מרכז פעילות תיאטרלית, מקיים סדנות תיאטרון מגוונות לילדים, לנוער ולמבוגרים ומשמש מוקד עשייה חינוכית ויצירתית לשכבות אוכלוסייה שונות.

תחנה זו עוסקת בחייו האישיים של קציר. אפרים קציר נשא לאישה את נינה לבית גוטליב, אשר למדה בבית מדרש למורים. נינה נזקקה לשיעורים פרטיים בעברית, ואפרים שימש מורה פרטי ועזר לה בתחום זה. לזוג קציר נולדו שלושה ילדים: נורית, שחקנית מוכשרת אשר מתה בביתם מהרעלת גז מתנור נפט; מאיר, אשר הלך בדרכי אביו והיה לפרופסור למדעי המתמטיקה בטכניון בחיפה; ועירית, אשר מתה מוות טרגי לאחר שלקתה בדיכאון. מרכז זה נקרא על שמה של נורית, הבת הבכורה.

מוזיאון המדע (8), שדרת המוזיאונים בגבעת רם

המוזיאון נוסד במעבדה של פרופסור פיטר הילמן, במכון למדעי החיים בקמפוס האוניברסיטה העברית בגבעת רם, ביולי 1992, במטרה לעורר את הסקרנות ולהעמיק את ההבנה של הקהל הרחב בעולם הטבע והטכנולוגיה. הרעיון היה להקים בית קבוע שיציג את המדע לקהל הרחב, לבני נוער ואפילו לילדים קטנים, בדרך מושכת ופשוטה.

טדי קולק, ראש עיריית ירושלים דאז, התלהב מהפרויקט וסייע, בעזרת הקרן לירושלים, במציאת תורם להקמת המוזיאון. הקרן קישרה בין הפרויקט למשפחת בלומפילד, ובעזרת קרן אל-די, מימנה המשפחה את הקמתו של מוזיאון המדע. אגפו הראשון של המוזיאון נפתח במשכנו החדש ביולי

1992. הצלחתו של המוזיאון הצריכה את הרחבתו, ובשנת 2001 נחנך אגף חדש – אשר נבנה במימון משפחת בלומפילד, משרד החינוך ותורמים נוספים שהגיעו דרך הקרן לירושלים.

אפרים קציר היה, בראש ובראשונה, מדען אשר פעל רבות כדי ללמוד, ללמד ולהפיץ עד כמה שאפשר את תחום המדעים בארץ ולרקום קשרים נרחבים בתחום זה בעולם. הוא שימש יו"ר האיגוד הישראלי לקידום המדע. ביוזמתו הוקמו חוגי נוער שוחר מדע, תלמידים הוזמנו להרצאות ולעבודה במעבדות במכון ויצמן. כך יזם מחנות קיץ לנוער שוחר מדע, עמד בראש הוועדה לקידום החינוך המדעי לנוער ויזם נידת מדע של קרן רש"י אשר שימשה כמעבדת מדעים נידת אשר הסתובבה ברחבי הארץ.

אפרים קציר פעל רבות כדי להכשיר את דור העתיד בתחום המדעים, ולכן נסיים את סיורנו בביקור במוזיאון המדע.

טבלת פעילות יום השדה

מקום הפעילות	נושא הפעילות	תיאור הפעילות	הערות	זמן	ציוד מיוחד
גימנסיה רחביה	פתיחה: הכרת דמותו של אפרים קציר – פרטים אישיים ומשפחתיים.	הצגת אפרים קציר בפני התלמידים משחק דומינו הקראת חוויותיו של קציר מתקופת לימודיו בגימנסיה רחביה קציר בתנועת הנוער – הדרכה כיצד פגש קציר את נינה: הדרכה והשמעת שיר	אפשרות: להדפיס את הציטוטים מספרו של קציר המופיעים בנספחים ולחלק לתלמידים שיקריאו. להשמיע את השיר: what a wonderful world. אפשר לחלק את מילות השיר	30 דק'	נספח 1: כרטיסיית הדרכה נספח 2: כרטיסיות דומינו נספח 3: קציר בגימנסיה רחביה נספח 4: קציר בתנועת הנוער – הדרכה נספח 5: ההיכרות של קציר עם אשתו נינה
המוסדות הלאומיים	הפן הביטחוני בחייו של קציר: השירות בהגנה ובחמ"ד – חיל המדע	הסבר על המקום הסבר על תרומתו של קציר לביטחון		20 דק'	נספח 6: כרטיסיית הדרכה
יד בן צבי	הכרת נשיאי ישראל	הכרת הנשיאים משחק התאמה – שם / תמונה / אירוע / שנים	הסבר על יד בן צבי והשוואה בין בן צבי לקציר	30 דק'	נספח 7: כרטיסיית הדרכה נספח 8: כרטיסיות משחק

**אגף של"ח וידיעת הארץ
בעקבות נשיאים וראשי ממשלות**

מכון ון ליר	תרומתו של קציר למדע	הדרכה: אפרים קציר המדען		10 דק'	נספח 9: כרטיסיית הדרכה
האקדמיה הלאומית למדעים	המדע – יתרונות וחסרונות	דיון דילמה: אם ראוי לשפר את גוף האדם בתהליכים שנועדו לצורכי טיפול רפואי	אפשר להעביר זאת כשיעור סיכום בכיתה	30 דק'	נספח 10: כרטיסיית הדרכה נספח 11: דיון דילמה
בית הנשיא	א. תפקידי הנשיא ב. קציר כנשיא	היגדים על תפקידי הנשיא – נכון / לא נכון ייחודו של קציר כנשיא	אפשר להחליף בין פעילות זו והפעילות שביד בן צבי.	30 דק'	נספח 12: כרטיסיית הדרכה נספח 13: רשימת היגדים נכונים ושגויים על תפקיד הנשיא קציר נספח 14: קציר כנשיא
מעגל של"ח לסיכום	קציר כנשיא צנוע שפעל רבות למען ביטחון העם ולמען קידום טכנולוגי מדעי.	מעגל של"ח ציון נקודות שונות לשל גילוי אחריות אישית של קציר לעתיד העם	הדרכה בתנועת נוער, התנדבות להגנה, פיתוח אמצי לחימה, פיתוח מדעי וכו'	10 דק'	

נספח 1: כרטיסיית הדרכה 1 – גימנסיה רחביה

מיקום ההדרכה (שלוש אפשרויות) –

- א. על מדרגות הגימנסיה בחוץ ואחר כך במבואה מול קיר הנופלים.
- ב. בחצר הגימנסיה יש מקום נוח לישיבה ולהדרכה.
- ג. מול הגימנסיה, מעבר לכביש, בתחילת גן עד ע"ש יפה ושלמה איזברג.

פעילות – הכרת הנשיא אפרים קציר (רקע וחיים אישיים)

קציר נולד בשנת 1916 ליהודה וצילה קצ'לסקי בקיבוץ שבאימפריה הרוסית. בשנות העשרים של המאה ה-20, עלו בני המשפחה לארץ והתיישבו בירושלים. אפרים קציר למד בגימנסיה רחביה ולאחר מכן באוניברסיטה העברית בהר הצופים ביוכימיה, שם גם קיבל תואר דוקטור. פעל וחקר במכון ויצמן והקים שם את המחלקה לביופיזיקה. קציר יזם את הקמת המחלקה לביוטכנולוגיה באוניברסיטת תל אביב וטיפח את תעשיית הביוטכנולוגיה הישראלית. יש הרואים בו את האחראי למעמדה המוביל של ישראל בתחום הפיתוח הביוטכנולוגי. כיהן כנשיא כהונה אחת וחזר לעסוק במדע לאחר כהונתו כנשיא.

משפחתו : אחיו הבכור, המדען פרופ' אהרון קציר, הצטרף עימו למכון ויצמן למדע והיה ראש המחלקה לחקר הפולימרים. אהרון קציר נרצח בשנת 1972 בהתקפת מחבלים יפנים בנמל התעופה לוד.

אשתו, נינה קציר לבית גוטליב, נולדה בפולין ונפטרה בשנת 1986 בישראל. נינה הייתה מורה לאנגלית. לזוג קציר נולדו שלושה ילדים: בן אחד, מאיר קצ'לסקי, המשמש פרופסור למתמטיקה בטכניון, ושתי בנות שהלכו לעולמן בגיל צעיר: הבת נורית מתה מתאונת שאיפת גז והבת עירית שמה קץ לחייה.

נחלק את התלמידים לארבע קבוצות, כל קבוצה תקבל סט כרטיסיות להניח במעגל על הרצפה, בכל כרטיסייה יש שאלה על פרט בחייו האישיים של קציר ותשובה לשאלה אחרת. יש להרכיב את מעגל חייו של קציר על הרצפה בעזרת כל הכרטיסיות. הקבוצה המנצחת היא זו שתיצור ראשונה את מעגל חייו נכון.

נספח 2: דומינו – הנשיא קציר, פרטים אישיים

שלושה	השכלתו של הנשיא קציר
פרופסור לכימיה	ארץ מוצא
אוקראינה	שם אשתו
נינה גוטליב	בכמה קדנציות כיהן
אנואר סאדאת (נשיא מצרים)	שנות כהונתו כנשיא
1978-1973	אירוע גדול בתקופת כהונתו
מלחמת יום הכיפורים	מספר ילדיו

קציר אירח בשנת 1977 את	1
------------------------	---

הקים מחלקה לביופיזיקה ועמד בראשה	במכון ויצמן
----------------------------------	-------------

שם אחיו הגדול שהיה מדען כמוהו	אהרון
-------------------------------	-------

נספח 3: חוויותיו של קציר מהגימנסיה

הגימנסיה העברית רחביה הייתה גורם חשוב ומעצב בילדותו של אפרים קציר ובבחרותו. שם למד, לימד שיעורים פרטיים ויצר קשרים עם אנשים רבים שהיה עתיד לעבוד איתם או עם בני משפחותיהם במהלך חייו בתפקידיו השונים.

קציר מספר על חוויותיו כתלמיד בגימנסיה:

המנהל היה עתה ד"ר יוסף מוהליבר – נכדו של הרב שמואל מוהליבר שסבי גדליהו שימש זמן־מה מזכירו. הקשר המשפחתי הזה לא הועיל לי, בייחוד בשיעורי הפילוסופיה שנתן לנו מוהליבר מפעם לפעם. למיטב זיכרוני לא הבינתי בהם דבר וחצי דבר, אם כי לא חדלתי להתפעל מזקנקנו של המנהל. תפארת הגימנסיה בתקופת לימודיי גם לא הייתה על מדעי הטבע, שאחר־כך עסקתי בהם בהתלהבות רבה. המורה לבוטניקה ולזואולוגיה היה ד"ר נתן שלם, יליד סלונקי שלמד גיאולוגיה בפירנצה וגיאוגרפיה באנגליה והתמצא במאובנים הרבה יותר מאשר ביצורים חיים. המורה לכימיה ד"ר יהושע אביזוהר התפרסם בפיזור הנפש שלו והצטיין בעיקר בניסויים ה"מפוצצים" שערך. רבים משיעוריו נקטעו בלהבות שפרצו מן הכימיקלים שערכב ובקולות נפץ שבקעו מן הכלים שעל שולחנו, ובכל אחת מן ההזדמנויות האלה היינו ממהרים לזנק מן הכיתה לחצר, דרך החלונות. למרבה המזל התנהלו שיעורי הכימיה בקומה הראשונה של בניין הגימנסיה. לעומת זאת נפלתי בשבי קסמי המתמטיקה והפיזיקה בזכותם של המורים המעולים יצחק לדיז'ינסקי ושרגא קלעי ולכן היה זה רק טבעי שבאחת מחופשות הקיץ של הגימנסיה נעניתי בהתלהבות ליזמה של אחי אהרן. הוא מצא ספר ברוסית ובו אלף בעיות בגיאומטריה והציע שנפתור את כולן בזו אחר זו, וכך היה.

(קציר, אפרים. סיפור חיים. ירושלים: כרמל, תשס"ח, עמ' 26)

על הוראת התנ"ך הופקד הסופר דב קמחי, שהרחיב את אופקיניו. המורים לספרות היו גם סופרים, קדיש יהודה סילמן (כתב בעיקר ספרי ילדים ויצירות סאטיריות), ואהרן אברהם קבק (חיבר, בין השאר, את הרומנים הנודעים שלמה מולכו ובמשעול הצר). אם סילמן היה נמרץ ותוסס בכיתה, הרי קבק השקיע, כנראה, כמעט את כל חיוניותו ביצירותיו הספרותיות. בשיעורים היה קורא לנו מתוך מחברת ששימשה אותו זה כמה וכמה מחזורים והתקשה לעורר את התלהבותנו. אבל פה ושם נחה עליו הרוח, והוא היה זוקף את ראשו מן המחברת והופך את שיעורי הספרות לחוויות מרתקות. בתו של קבק, בת-עמי (לימים חברת הקיבוץ גן שמואל), היתה בת-כיתתי. ייחוסה המשפחתי סייע לנו מאוד כאשר ביקשנו להתוודע לשאלוני הבחינות של הגימנסיה. בעזרתה ובהשתתפותה המלאה "סחבנו" אותם לא אחת משולחנו של אביה ונערכנו כהלכה לקראת הבחינות עצמן. בת-כיתה אחרת, שולמית לייך-חן (שנישאה אחר-כך לחיים לסקוב ופרסמה כמה ספרים חשובים על תולדות היישוב), זכרה ממרחק השנים כי מעללי הבחינות שלנו עשו בצורה מתוחכמת למדי, לפחות במה שנוגע למתמטיקה. כדי שלא לעורר חשד נקבע שאני, התלמיד המצטיין במקצוע זה, אכין סדרה של פתרונות – לפי התפלגות היכולת המוכרת של התלמידים. כולם עמדו אפוא בבחינה, אבל החלשים קיבלו ציונים נמוכים יחסית ולא הפתיעו את המורים בהישגים חסרי תקדים.

(קציר, אפרים. סיפור חיים. ירושלים: כרמל, תשס"ח, עמ' 27)

נספח 4: קציר בתנועת הנוער

אפרים ואהרן קציר הקימו תנועה בשם "הבחרות הסוציאליסטית", ומאוחר יותר הדריכו בנוער העובד והלומד, זאת על אף שבגימנסיה פעל סניף של הצופים ושמרבית התלמידים היו חברי הצופים. בפעילות בתנועת הנוער אפשר לראות את תרומתו של קציר לאחר ואת האחריות שקיבל על עצמו לדאגה לאחרים. אפשר להדגיש כאן את נושא האחריות, השזור בסיפור חייו של קציר מתקופת נעורו בתנועה ועד לבגרותו כנשיא וכמדען.

דבריו על "הבחרות הסוציאליסטית", התנועה שניסה להקים עם אחיו אהרן:

הצטרפותי ל"הגנה" היתה קשורה אולי לעובדה שגם אחי אהרן נעשה באותה תקופה חבר הארגון. אבל אין ספק שהשפעתו של אהרן ניכרה בפעילות אחרת שלי בימי הנעורים. כאמור לעיל, שנינו נתפסנו לסוציאליזם, בהשפעת שכננו ראובן שילוח, ואהרן החליט לתת לכך ביטוי אקטיבי. בראשית שנות השלושים הוא נעשה אחד מראשי המדברים והפעילים בארגון שנקרא בשם "הבחרות הסוציאליסטית", מעין משמרת צעירה של מפלגת פועלי ארץ-ישראל (מפא"י) בראשית דרכה. חברי הבחרות ראו עצמם תלמידיו של ברל כצנלסון והרבו לדון אתו, וכינס לבין עצמם, בדרכים לבניית "הכנסת הסוציאליסטית העברית בארץ-ישראל". מתוכם קמו גרעיני התיישבות שהיו ממייסדי הקיבוצים שפיים, בית אורן וגליל ים, אבל עיקר עיסוקם היה ויכוחים תיאורטיים – או כך לפחות הם הצטיירו בעיניי בימים ההם. הגעתי לכל מיני פגישות של "הבחרות" בירושלים, במרתף ברחוב המלך ג'ורג', ואפילו ניסיתי את כוחי בקריאת הקפיטל של קארל מרקס, אבל עד מהרה אחזני שעמום וחדלתי מכך. עם זאת חשתי שאיני יכול להתעלם מהבעיות החברתיות הרוחשות מסביב, ולכן החלטתי לתת ביטוי לסוציאליזם שלי בדרך מעשית יותר והתחלתי לפעול כמדריך במסגרת "הנוער העובד". עשיתי זאת עם שלושה מחבריי לכיתה בגימנסיה – שרה שניאורסון, שולמית ליין-חן ויקותיאל פקטה – לאחר שעמדנו בבחינות הבגרות³ והתחלנו לפלס את דרכינו בחיים.

(קציר, אפרים. סיפור חיים. ירושלים: כרמל, תשס"ח. עמ' 26)

דבריו של קציר על השתתפותו במפגשי הנוער העובד :

הלימודים באוניברסיטה, מרתקים ככל שהיו, לא גרמו לי למשוך את ידי מעיסוקים אחרים. בראש ובראשונה, עד לסיום עבודת הדוקטור שלי לא יכולתי להתפרנס מעבודת המחקר והייתי צריך לדאוג למקור הכנסה אחר. מצאתי אותו בעיקר בהוראה, בשיעורים פרטיים וגם בגימנסיה רחביה שאת ספסליה חבשתי שנים אחדות לפני כן. משהו מההוראה גלש גם לפעילותי במסגרת "הנוער העובד", שנמשכה כארבע שנים – בערך עד לראשיתה של עבודת הדוקטורט – וכבר הוזכרה בדפים קודמים.

תנועת "הנוער העובד" נוסדה ב־1924 ובשנות השלושים כבר הספיקו בוגריה להקים כמה יישובים שיתופיים משלהם ולגבש מסורת וסממנים מובהקים של תנועת נוער תוססת הקוראת תיגר על עולמם הממוסד של המבוגרים. אבל עיקר חבריה, לפחות בירושלים, הגיעו מהנוער העובד, פשוטו כמשמעו. המצוקה הכלכלית של משפחותיהם אילצה אותם לצאת לעבודה במקום ללמוד בבית־ספר תיכון, רבים מהם אף בטרם סיימו את חוק הלימודים בבית־הספר היסודי, ודעתם לא היתה נתונה לעסקי צופיות, למסעות בארץ או לדיונים אידיאולוגיים שהלהיטו והסעירו את חברי תנועות הנוער הלומד. "זו היתה תנועת נוער פרולטרית ברובה, שהדגישה את המאבק המקצועי ואת העלאת הרמה התרבותית־החינוכית של חניכיה", כתב ידידי בנימין חכלילי, חבר קיבוץ נען, שהיה שנים לא מעטות המזכיר הכללי של "הנוער העובד". הוא הוסיף וציין כי "המוני החברים... התארגנו בגיל השכבה הבוגרת, בלי מדים ולא סביב מדריכים". ואכן, חבריי ללימודים בגימנסיה ואני, שהחלטנו לפעול במסגרת "הנוער העובד", לא היינו מדריכים במובן המקובל בתנועות הנוער.

דאגנו אמנם לארגן מסיבות ופעילויות תרבותיות במועדון ברחוב הסולל (ולא אחת היינו צריכים להזעיק את "פלוגות הפועל" המפורסמות כדי להתגונן בעזרתן מפני התנכלויות של פרחחים). היינו מעורבים בשביתות אחדות שהכריז "הנוער העובד" כחלק ממאבקיו המקצועיים. אבל מבחינות רבות היינו בעצם בחזקת יועצים או עובדים סוציאליים וניסינו לסייע לנערים ולנערות בפתרון בעיותיהם האישיות ולא דווקא לחנך אותם לאור

(קציר, אפרים. סיפור חיים. ירושלים: כרמל, תשס"ח, עמ' 63)

המנון הנוער העובד והלומד – אני מאמין / שאול טשרניחובסקי (אפשר להשמיע קטע מהשיר)

שחקי שחקי על חלומות זו אני החולם שח

שחקי כי באדם אאמין כי עודני מאמין בך...

נינה

בניגוד לכתוב ביצירתו של אורלנד, באותה תקופה נתפסתי גם "למגמה פרסונלית". שילוב של פעילותי הביטחונית ושל עיסוקי במתן שיעורים פרטיים הוליד את בניית משפחתי שלי. מכיוון שהרביתי לצאת ולבוא בשערי בית המדרש למורים בשכונת בית הכרם, שבין כתליו התנהלו פעילויות רבות של ארגון ה"הגנה", התוודעתי למי שניהל אותו בפועל, ההיסטוריון ואיש החינוך הנודע בן-ציון דינור (שאז

עדיין נקרא דינבורג).² היכרות זו הלכה והתהדקה גם מפני שדינור נמנה עם המורים הבכירים במכון למדעי היהדות באוניברסיטה העברית ולכן נפגשנו לא אחת בקמפוס הקטן והאינטימי שעל הר הצופים. לא הופתעתי אפוא מאוד כאשר שיגר אלי אחת מתלמידותיו בסמינר כדי שתקבל ממני שיעורים בעברית.

שמה היה נינה גוטליב. היא נולדה וגדלה באוטובצק, עיירת מרפא לחולי שחפת בהרי הקרפטים בפולין – בת לרופא ריאות, שגם שלח ידו בכתיבה ופרסם חוברות בלשון פופולרית בשם זייט געזונט ("להיות בריא"), ולאחות רחמנייה שסייעה לאב בפרקטיקה שלו וגם ניהלה את מעבדתו. באמצע שנות השלושים, לאחר שסיימה את לימודיה התיכוניים ועם החמרת המצוקה של היהודים בפולין, עלתה לארץ בגפה וקרוב משפחה דאג למצוא לה עבודה בפרדסי רחובות. כעבור חודשים אחדים גמל בה הרצון לעסוק בהוראה. היא הגיעה לסמינר בבית הכרם ונתקלה במכשול של ממש. בן-ציון דינור הסביר לה ברוח טובה כי החיבורים שכתבה "מזכירים" את השפה העברית ועליה להיעזר במורה פרטי, לאחר שעות הלימודים. לימים סיפרה שהוא הציע לה לבחור באחד משני האחים קצ'לסקי (שלא היו מוכרים לה), "הגדול או הקטן", ותשובתה היתה "הגדול". ובכל זאת הגיעה אלי ולא אל אהרן.

היא מצאה חן בעיניי כבר בפגישה הראשונה, ולכן מן הסתם לא ביקשתי ממנה שום תשלום על השיעורים. זמן קצר לאחר מכן קיבלתי ממנה במתנה את כתבי יוסף חיים ברנר, כמעין תחליף לשכר לימוד, ועד מהרה הסבירה לי בחיך שהיא נזקקת לספרים האלה ולכן כדאי שנינשא והם יהיו גם שלה. נעניתי להצעתה בשמחה. החתונה הצנועה שלנו נערכה בחוג המשפחה ב־14 בפברואר 1938, ומאז ועד יומה האחרון, ב־12 במרס 1986, היא היתה רעייתי וחברתי בכל אשר הלכתי.

(קציר, אפרים. סיפור חיים. ירושלים: כרמל, תשס"ח, עמ' 69-70)

אפשר להשמיע קטע מהשיר "[Sam Cooke – What A Wonderful World](#)"

נספח 6: כרטיסיית הדרכה 2 – בית המוסדות הלאומיים

- מיקום ההדרכה – כל מקום נוח ברחבה. יש מדרגות בבניין קרן היסוד שאפשר לשבת עליהן להדרכה, אפשר לשבת על המעקה שמול בנייני המוסדות.

בית המוסדות הלאומיים הוא מבנה שנבנה למוסדות הלאומיים בשכונת רחביה שבירושלים, ברחוב המלך ג'ורג' פינת רחוב הקרן הקיימת, ושהיה לסמל של המדינה היהודית שבדרך עד הקמתה. הפיגוע (פיצוץ מכונית תופת) שבוצע במבנה ב-11 במרס 1948 היה החמור בפיגועי מלחמת העצמאות עד אותה עת והיה לציון דרך באירועי מלחמת העצמאות. ממרפסת בניין זה, הכריזו חברי מועצת העם אשר שהו בירושלים הנצורה ולא יכלו להגיע להכרזת העצמאות שהתקיימה בבית דיזנגוף שבתל אביב על הקמת מדינת ישראל. במבנה, שבנייתו הושלמה בשנת 1936, נערכו הישיבות הראשונות של הכנסת; נשיא המדינה הראשון חיים ויצמן הושבע בו, ומשרד ראש ממשלת ישראל היה בבניין עד שעבר למשכנו הנוכחי בשנת 1962.

בבניין הסוכנות ישבו הנהגת העם ומשרדי המימון של ההנהגה. בתחנה זו, נספר על פעילותו של אפרים קציר בתש"ח: תחילה נשלח לקורס מפקדים של ההגנה והיה הקשר של מפקד מחוז ירושלים יעקב פת. אז יצאה פקודת בן גוריון להקים יחידת מדע. יחידה זו הייתה עם קום המדינה לחיל המדע (חמ"ד) ועליו פיקד אפרים קציר. האחים לבית קציר עסקו בפיתוח אמל"ח. הם חקרו והמציאו חומרי נפץ, חומרי הדף, פצצות, מכונת ירייה ללא רתע (לורטה), פצצות חלולות ומשקפות אינפרה אדום. אנשי תע"ש ייצרו את האמל"ח בפועל. אהרון קציר, אחיו של אפרים, היה מקושר לדוד בן גוריון. בן גוריון האמין מאוד במדע והשקיע כספים רבים במחקר ובפיתוח. אהרון ואפרים עזרו רבות להקמת המערך הביטחוני של המדינה שבדרך, ואף לאחר הקמת המדינה. אפרים קציר הציע שמדען ראשי ליווה את פעילות מספר משרדי ממשלה, ואף שימש בעצמו המדען הראשי של משרד הביטחון. כמו כן, ליווה את הקמת רפא"ל (הרשות לפיתוח אמצעי לחימה).

קציר תרם רבות למערכת הביטחון במהלך שלבים שונים של חייו, החל מהצטרפותו לארגון ההגנה בגיל התיכון, לאחר מכן כסטודנט בהר הצופים, כשהיה שותף בקבוצה שהמציאה אמצעי לחימה שאותם ייצרו בתע"ש. בהמשך, היה מפקד מחלקה ומפקד פלוגה. פעל רבות לייצור תחמושת במסגרת חיל המדע שעליו פיקד, ובהמשך היה המדען הראשי של משרד הביטחון. מאוחר יותר היה מעורב בעבודת רפא"ל וחבר בוועדה לאנרגיה גרעינית.

כבר בשנת 1932, כאשר היה בן 16, הצטרף קציר ל"הגנה". הוא היה בין הנערים הראשונים שהצטרפו להגנה בירושלים. קציר תיאר את טקס ההשבעה אשר נערך בלילה באחד החדרים של בית המדרש למורים בשכונת בית הכרם. ב-1931, מונה יעקב פת למפקד מחוז ירושלים, לידו במפקדה העירונית פעל יהושוע אלוף, המורה להתעמלות מהגימנסיה, והוא ככל הנראה היה זה שגייס תלמידים לארגון.

קציר מונה למקשרו האישי של יעקב פת, מפקד מחוז ירושלים. על תפקיד זה סיפר בזיכרונותיו:

"עבודת המקשרים הקשה", ככתוב בספר תולדות ההגנה, היתה עיקר וּתְפִקִּידָנוּ. נכללו בה, שוב על-פי אותו מקור, "תורנות על-יד טלפונים, קשר בין המפקדים, שמירה על מקומות הלימוד והעברת נשק". מדרך הטבע, מקשרו של מפקד המחוז, מי שעסק שעות רבות בהעברת פתקים כתובים בצופן מן המפקד ואילו והיה יוצא ונכנס בחדרו במלון הימלפרב, נחשב לנושא באחריות מיוחדת. לאחריות הזאת היה גם מחיר משלה. לא אחת שלח אותי פת לשוטט בסמטאות העיר העתיקה, בלוויית אחת הבנות שנשאה אקדח בחזייתה, משימה שהטילה עלי לא מעט פחדים. לבד מתפקידי הקישור עסקנו בתרגילי סדר, למדנו לאותת בדגלים ובפנסים, ולאחר תקופת-מה התבשרנו כי אנו זכאים סוף-סוף להתוודע ל"כלים" מן הסליקים. לא לירות בהם, חלילה – התחמושת היתה יקרה מאוד וכל ארגון של מוטווח נחשב למבצע מיוחד במינו – אלא ללמוד לפרקם ולהרכיבם, תחילה באור, ואחר-כך בחושך, כיאה לאנשי מחתרת. המדריך

(קציר, אפרים. סיפור חיים. ירושלים: כרמל, תשס"ח, ע"מ 69)

במקביל ללימודיו, שירת קציר בהגנה. ב-1939, סיים את קורס הקצינים (מפקדי המחלקות) הראשון של ההגנה ביבנאל, והיה אחראי לצד המדעי במחלקת המחקר של הארגון. בהמשך לכך, היה מפקד פלוגת סטודנטים בחיל השדה (ח"י"ש). קציר הופקד על הפעילות המחקרית בארגון. כן השתתף בפעילויות שונות של הארגון לפיתוח חומרי נפץ ואמצעי לחימה אחרים. במאי 1948, בעיצומה של מלחמת העצמאות, מונה למפקד חיל המדע (חמ"ד) של צה"ל ופיקד עליו במהלך מלחמת העצמאות בדרגת סגן אלוף. בשנות החמישים של המאה ה-20, היה חבר בשורת המתנדבים.

בשנים 1966-1969, במקביל לעבודתו במכון ויצמן, כיהן כמדען הראשי במשרד הביטחון, תפקיד חדש שהחליף את תפקיד היועץ המדעי לשר הביטחון, שבו כיהן דוד ברגמן מאז קום המדינה. ב-1966, מונה לחבר בוועדה לאנרגיה אטומית.

מתוך "סמטת החבשים" (ירושלים, הוצאת כתר, 1986, עמ' 62) מאת יעקב אורלנד, ידיד של האחים קציר שפעל איתם בהגנה:

לימים מצאתי הד פואטי לחוויות ה"הגנה" שלי בתקופה הזאת בפואמה סמטת החבשים, פרי עטו של ידידי מאז (ועד מותו ב-2002) יעקב אורלנד. "כבר שש", כתב אורלנד, "אבל עדיין אותם שמים / ואותה פינה. ושש עיניים. / שתיים נוצצות בפילוסופיה ושתיים בכימיה פיזיקלית / ושתיים המגששות עדיין בכימיה ללא מגמה פרסונלית. / תמונה רגילה, כמעט יומיומית, לוקלית; / בחור בשם אהרן קצ'לסקי ואחיו אפרים / ואיזה נתן רוטנשטרייך אחד. / שלישיית סטודנטים אלמונים, שום דבר במיוחד. / נעלמים בפתח התמים השורי באפלה גמורה / ל'כנס דחוף של קציני הסברה, לפגישה ולדיון במפקדת האזור של 'הארגון'. / במרחק שני עמודים, לאחר שסיפר איך אהרן חיבר יחד עם בודנהיימר את מגדיר הפרפרים בני שמש ("תוך כדי פיקוד ב'ארגון', קריאה במרקס וריחות מעבדה של אמוניה ו-H₂S), הוסיף אורלנד: "אפרים אחיו, מאופק תמיד ובררן במילים, / היוצאות מפיו פתאומיות ומיוקדות כגחלים, מודיע שאולי יאחר מחר לפעולה. / הוא עסוק במכללה / בשיעור של בוכטלסקי ועליו לשמוע אותו כולו / נוסף לזה – בעיות עם המיקרוסקופ שלו. / אבל אם מיקרוסקופ ואם שיעור – / למחרת הוא מופיע בלא איחור."

נספח 7: כרטיסיית הדרכה 3 – יד יצחק בן צבי

- מיקום ההדרכה בחצר יד בן צבי, מול הצריף. אפשר למקום מאחור, מסמטת הכוזרי (הפתח הראשי בעבר) – דרך זו מומלצת יותר ויפה יותר. אם נכנסים מאחור, יש לשנות את סדר הסיור ומגימנסיה רחביה לרדת בסמטת הכוזרי לאחורי יד בן צבי ומשם להמשיך למוסדות הלאומיים, או לוותר על המוסדות הלאומיים ולהמשיך מטה לכיוון מכון ון ליר.

במקום זה גר ופעל הנשיא השני יצחק בן צבי. בית ולרו היה ללשכת הנשיא ולביתו, ואילו בגינה הציבו צריף שקנו משבדיה כדי לערוך בו את קבלות הפנים הרשמיות. יצחק בן צבי הציב שלוש דרישות כדי לקבל עליו את תפקיד הנשיאות: א. שבית הנשיא יעבור לירושלים; ב. שיוכל להמשיך במחקרו; ג. שישאר לגור בביתו, סמוך ליד בן צבי. בן צבי היה הנשיא הראשון שהעביר את בית הנשיא מרחובות לירושלים והנשיא הראשון שגר כאן.

בתחנה זו, נתמקד במוסד הנשיאות בכלל ובתפקידי הנשיא בפרט, שכן יש נקודות השקה רבות בין יצחק בן צבי לאפרים קציר: שניהם היו חוקרים – הראשון במדעי הרוח והיהדות, השני במדעים; שניהם פעלו בתחום הביטחון – בן צבי הקים את ארגון השמירה בר גיורא ואת ארגון השומר ואף לחם בהגנה, אפרים קציר לחם בהגנה באזור ירושלים ואף פיתח אמצעי לחימה. במחקרו הרבים חיזק את יכולתה הביטחונית של המדינה. בבניין זה שכן אף הנשיא שז"ר, שהיה קודמו של אפרים קציר בתפקיד הנשיאות.

בבית החלוצות שבמתחם יד בן צבי, פעלה תחנת רדיו קול ירושלים – הרדיו שהחליף את קול ירושלים המנדטורי ששודר מרמאללה. אפרים ואחיו אהרון האמינו בתרבות לעם ובכך שצריך להפיץ את נושא המדעים בארץ, לכן יצאו להרצאות ברחבי הפריפריה בארץ ואף שידרו תוכנית רדיו בנושאים מדעיים פופולריים בקול ירושלים המנדטורי.

נספח 8 : כרטיסיות משחק להכרת נשיאי ישראל

כרטיסיות של חמישה נושאים :

1. תמונות הנשיאים
2. מספריהם בכהונה
3. שנות כהונה
4. אירועים שהתרחשו בזמן כהונתם
5. שמות הנשיאים

מטרה הפעילות: להתאים בין תמונת הנשיא לשמו ולמספרו בסדר הכהונה. אפשר להקשות ולהוסיף את מספר שנות הכהונה ואף אירועים שקרו בתקופת הכהונה.

דרך הפעילות: יש לחלק את הכיתה לארבע קבוצות. כל קבוצה תקבל ערמה מעורבבת של תמונות הנשיאים, ערמה מעורבבת של המספרים וערמה מעורבבת של שמות הנשיאים ותצטרך להתאים בזמן הקצר ביותר בין תמונת הנשיאים לשמותיהם ולסדר כהונתם. קבוצה שתסיים ראשונה היא המנצחת ותקבל פרס.

אפשר להקשות ולצרף ערמה נוספת של שנות הכהונה או של אירועים שקרו במהלכה.

סדר כהונה

5	4	3	2	1
10	9	8	7	6

שמות הנשיאים

חיים ויצמן	יצחק בן צבי	זלמן שזר	אפרים קציר	יצחק נבון
חיים הרצוג	עזר ויצמן	משה קצב	שמעון פרס	ראובן ריבלין

שנות כהונה

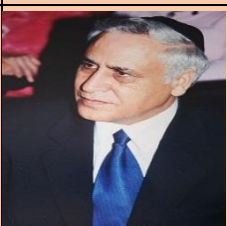
1952-1949	1963-1952	1973-1963	1978-1973	1983-1978
1993-1983	2000-1993	2007-2000	2014-2007	2014-מכהן

אירועים שהתרחשו בזמן הכהונה

הסכם השילומים	משפט אייכמן	איחוד ירושלים	מבצע אנטבה	הסכם השלום עם מצרים
ממשלת אחדות לאומית	רצח רבין	פינוי קטיף גוש	מבצע עופרת יצוקה	נאום השבטים

נשיאי מדינת ישראל

חיים ויצמן	יצחק בן צבי	זלמן שזר	אפרים קציר	יצחק נבון
1952-1949	1963-1952	1973-1963	1978-1973	1983-1978
חיים הרצוג	עזר ויצמן	משה קצב	שמעון פרס	ראובן ריבלין
1993-1983	2000-1993	2007-2000	2014-2007	2014-מכהן

				
חיים ויצמן, הוצאת לשכת העיתונות הממשלתית, מתוך: אתר פיקיוויקי	יצחק בן צבי ורעייתו, עמותת דורון וארכיון ג' עדה, מתוך: אתר פיקיוויקי	זלמן שז"ר, מתוך: אתר פיקיוויקי	אפרים קציר, מתוך: אתר פיקיוויקי	יצחק נבון, ארכיון עין השופט, מתוך: אתר פיקיוויקי
				
חיים הרצוג, מתוך: אתר פיקיוויקי	עזר ויצמן, מתוך: אתר ויקיפדיה	משה קצב, צילום: אמיר גלעד, מתוך: ויקיפדיה	שמעון פרס, מתוך: אתר פיקיוויקי	ראובן ריבלין, מתוך: אתר ויקיפדיה

*הכרטיסיות מסודרות בהתאמה מימין לשמאל.

נספח 9: כרטיסיית הדרכה 4 – מכון ון ליר

- מקום ההדרכה ברחבת הכניסה היפה שמול מכון ון ליר. אפשר להיכנס פנימה לבניין הפנימי, שם יש שירותים ומזון.

עד שנת 2017, היה מכון ון ליר פעיל בארבעה תחומים עיקריים: לימודים מתקדמים, תרבות ומחשבה יהודית, החברה האזרחית בישראל ושכני ישראל בים התיכון. המכון ביצע מחקרי מדיניות ציבורית ומחקר חברתי יישומי ופיתח והפעיל ברחבי הארץ תוכניות חינוך ותוכניות הכשרה למחנכים ולמנהיגים קהילתיים.

אפרים קציר היה בעיקר מדען. התחום שבו עסק היה כימיה וביוטכנולוגיה. הוא חקר, בין היתר, מבנים של חלבונים, העברת אנרגיה בין חלבונים ופירוק כימי של חלבונים. אחת מתרומותיו החשובות הייתה פיתוח שיטה לקיבוע אנזימים – שיטה אשר משמשת בתעשיות התרופות והמזון. הוא עסק רבות במחקר ובהוראה ועזר בטיפוח ובהקמה של מרכזים מדעיים לאומיים, כגון: מכון

ויצמן ברחובות, המחלקה לכימיה בהר הצופים, הקמת המחלקה לביוטכנולוגיה בסניף האוניברסיטה העברית של גבעת רם. כן סייע לאחיו אהרון בהקמת מכון ון ליר בירושלים. בנוסף, היה חבר באקדמיה הלאומית למדעים.

נושא המדע היה קרוב לליבו של קציר. היה לו חשוב מאוד להנחיל את המדע בצורות שונות לאוכלוסייה. כך חשב גם אחיו אהרון, שהיה מדען בכיר בתחום הכימיה הפיזיקלית. בפתח ספרו "בכור המהפכה המדעית", כתב אהרון: "אין אפוא שום הצדקה שאלה שאינם מדענים והם רוב החברה יחסרו מידע על כיוון התפתחותם של המדעים ועל הבעיות והאתגרים שהתפתחות זו מעלה. זכותו וחובתו של כול אדם נאור, להתחבט בבעיות המהפכה המדעית של ימינו. מבחינה זו הניתוק בין העולם האקדמי ובין החברה ש בו משום סכנה" (קציר, אפרים. סיפור חיים. ירושלים: כרמל, תשס"ח, עמ' 191).

אפרים ואחיו אהרון השתלבו בפעילותו של המרכז להשכלת העם, שנוסד באוניברסיטה העברית בסוף שנות השלושים, והרבו להרצות ברחבי הארץ. כמו כן, הם הגישו תוכנית רדיו בנושאים מדעיים פופולריים בקול ירושלים המנדטורי. אפרים קציר ראה חשיבות גדולה בטיפול החינוך המדעי בארץ. הוא יזם חוגי מדע לנוער, כיתות מופ"ת שקיבלו תגבור במדעים, כולל אפשרות להשתמש במעבדות של מכון ויצמן, יזם ניידת מדעים שהסתובבה ברחבי הארץ, ואף היה עורך ראשי של כתב העת "מדע" ועמד בראש הוועדה לקידום החינוך המדעי לנוער.

אפרים קציר גייס את יכולתו כמדען כדי לתרום למערכת הביטחונית לאורך כל חייו, מהיותו פעיל בהגנה, שם פיתח אמל"ח שאותם ייצרו תע"ש, כמפקד חיל המדע, שם תכננו אמצעי לחימה ועזרים שונים ללחימה; כמדען ראשי של משרד הביטחון וכמדען ראשי במשרד המסחר והכלכלה. כמו כן, סייע לרשות לפיתוח אמצעי לחימה (רפא"ל) וישב בוועדה לאנרגיה אטומית. הוא פעל רבות בתחום הביטחון בארץ.

הקמת מכון ון ליר: משפחת ון ליר, משפחה יהודית עשירה מהולנד, החליטה להקים ולהחזיק בירושלים מרכז לקידום התרבות, ואהרון קציר נקרא לסייע בכך. המרכז נועד לשמש מקום מפגש לאנשי רוח, להוגי דעות, לפילוסופים ולטובי אנשי האומנות שמתלבטים בבעיות אנושיות, בהם אנשים שספוגים רוח יהדות. המטרה הייתה שבדיון משותף ינסו המשתתפים לברר לעצמם את הבעיות העומדות בפני הדור. המשפחה רמזה כי המרכז המוצע צריך להיות קשור בגוף מדעי רציני ולשכון בבניין שיאחסן אקדמיה. בשנת 1955, קיבלה הממשלה את הצעת המשפחה ואף הקצתה את חלקת הקרקע התאימה בלב ירושלים. אהרון שכנע את בן גוריון בצורך של הקמת מרכז זה, ובלשון ראש הממשלה נקרא המקום "בית ועד לחכמי ישראל וגם אבן שואבת לחכמי ישראל שבחוץ לארץ וכן לחכמי אומות העולם שיבואו מזמן לזמן להרצות במוסד הזה" (קציר, אפרים. סיפור חיים, ירושלים: כרמל, תשס"ח, עמ' 190). הוקמה ועדה, ואהרון קציר ישב בראשה, והוחלט להקים מוסד חדש ששמו יהיה אקדמיה ושיהיו בו שתי חטיבות: למדעי הטבע ולמדעי הרוח. זאת היא האקדמיה הלאומית למדעים שנגיע אליה בתחנה הבאה.

נספח 10: כרטיסיית הדרכה 5 – האקדמיה הלאומית למדעים

- מומלץ להדריך תחנה זו סמוך לפסלו של אלברט איינשטיין שבחצר האקדמיה.

האקדמיה הלאומית למדעים החלה לפעול בשנת 1960.

לפי חוק האקדמיה, מטרותיה הן:

לרכז בתוכה את טובי אישי המדע תושבי ישראל;

לטפח ולקדם פעילות מדעית;

לייעץ לממשלה בפעולות הנוגעות למחקר ולתכנון מדעי בעלי חשיבות לאומית;

לקיים מגע עם גופים מקבילים בחוץ לארץ;

לפעול לייצוג המדע הישראלי במוסדות ובכינוסים בינלאומיים, בתיאום עם מוסדות המדינה;

לפרסם כתבים שיש בהם כדי לקדם את המדע;

לעסוק בכל פעילות שיש בה כדי לשמש את המטרות האמורות.

ייעודה של האקדמיה לפי פרסומיה:

"האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים רואה בקידומה ובפיתוחה של מערכת המחקר המדעי הבסיסי יעד בעל חשיבות לאומית. האקדמיה שמה לה למטרה לקדם ולטפח את המחקר הבסיסי ואת הפעילות המדעית בישראל בכלל. האקדמיה עושה למען פיתוח תשתית למחקר מדעי משגשג: קובעת אמות-מידה גבוהות במדעי הרוח, במדעי הטבע ובטכנולוגיה, מעודדת הצטיינות בתחום היצירה והמחשבה המדעית ויוזמת פעולות שיביאו לידי ביטוי את הישגי המדע בישראל." (מתוך: אתר ויקיפדיה)

קציר כמדען סבר בסוף ימיו שהמדע חשוב מאוד בחיינו להתפתחותנו. אך כל הזמן דיבר על סוגיית המוסר מול המדע. הוא נתן דוגמות לרוב להמצאות חשובות של המדע המודרני שיש בהן חיוב ושלילה ותהה אם האדם ידע, בעת של התפתחות מהירה של המצאות, להשתמש בהמצאותיו בצורה מוסרית. תשובתו לכך הייתה אופטימית, הוא סבר שכן.

מצ"ב דוגמות שונות להמצאות מתחומי מדע שונים שאפשר להשתמש בהן לדברים חיוביים או הרסניים:

פיזיקאים לבדם, המחשבים והאוטומציה היו קיימים רק בדמיון הפרוע של בודדים, מושגים כמו המפץ הגדול והצופן הגנטי והאינטרנט לא עלו על הדעת.

המדע הוליד את כל אלה (והרבה יותר מכך) בתוך כמה עשרות שנים. מכוחה של הפעילות המדעית – שמזלי שיחק לי להיות מעורה בה, להתוודע מקרוב לאחדים ממהלכיה הגדולים ואולי גם לתרום לה פה ושם, משתנים חיינו בלי הרף ובלי הכר.

השינוי הזה יוצר סיכויים מרהיבים ואתם גם סיכונים לרוב. אם למנות דוגמאות בולטות: הפיזיקה החדשה הולידה את הפצצות הגרעיניות ואת הכורים הגרעיניים כאחד, את יכולת ההרג האדירה לצד האפשרות להשתחרר מן התלות בדלק פוסילי. המחשוב העניק יכולת לעבד כמויות עצומות של מידע ולשלוט בהן, ואגב כך יצר נתיבים מסוכנים לפגיעה בחירות הפרט ולערעור המערכות הדמוקרטיות. הרפואה המולקולרית מאפשרת ריפוי מחלות קשות וגם מניפולציות גנטיות העלולות לערער את הסדרים החברתיים. הביוטכנולוגיה מספקת תהליכים לאספקת מזון ועלולה לחתור תחת איזונים אקולוגיים עדינים. האומנם יש לאל ידנו להתמודד עם השדים ששחררנו מן הבקבוק? האומנם המוח האנושי שהמציא אותם, או לפחות קרא להם דרור, מסוגל לשלוט בהם מבעוד מועד?

אני סבור שיש יסוד כלשהו לאופטימיות. בראש ובראשונה, אינני מכיר שום מין ביולוגי שמתאבד ואני מעז להניח שהמין האנושי אינו יוצא מכלל זה. שנית, איני יכול להתעלם משני לקחים מאלפים של פירוק הגוש הסובייטי. לא זו בלבד שמערכת רודנית אדירה קרסה, הפילה את "מסך הברזל" שחצץ בינה ובין העולם המערבי ונהפכה להרבה חברות דמוקרטיות – תוך כדי כך לא התגלגל הארסנל הגרעיני העצום שהיה לאותה מערכת לידיים בלתי-אחראיות.

(קציר, אפרים. סיפור חיים. ירושלים: כרמל, תשס"ח, עמ' 349)

נספח 11: דיון דילמה

הפיזיקה החדשה הולידה פצצות גרעיניות, כלומר: יכולת הרג, אך גם אפשרות להשתחרר מן התלות בדלק. הרפואה המולקולרית מאפשרת ריפוי מחלות ומניפולציות גנטיות לריפוי או למניעה של מחלות, אך גם אפשרות להתערבות בטבע ולשינוי סדרי טבע.

בתחנה זו, נעלה דילמה מדעית ונדון בה. קבוצה אחת תציג את הצד החיובי של ההמצאה, ואילו קבוצה שנייה תציג את הצד השלילי של ההמצאה. על כל קבוצה לקרוא את החומר המצורף, להכין טיעונים בעד או נגד ההמצאה (מתוך חמש הכרטיסיות שניתנו לקבוצות) ולנסות לשכנע את הקבוצה השנייה בצדקת דרכה.

בדילמה מוצגים חמישה בעלי עניין, כלומר חמש כרטיסיות שונות. אפשר לפצל את הקבוצה לחמש קבוצות, אך אלו צריכות להתארגן לשתי קבוצות עיקריות של בעד ונגד ולהציג את טיעוניהם. לאחר מכן נקיים הצבעה לראות מי שכנע את הכיתה בעמדתו.

דילמה

• האם מקובל מבחינה אתית להשתמש בטכנולוגיות שפותחו לטיפולים רפואיים מסוימים למטרות אחרות, כגון שיפור היכולות האנושיות?

למרות חשיבות המדע בחייו של קציר אפשר לראות שלדעתו ערכים והנושא החברתי קדמו למדע: "בעוד ימים מספר אחזור לעולם המדע ולעבודת מחקר והוראה ואשתדל לתרום את תרומתי הצנועה בתחומים אלה. אך כנשיא, כמדען, וכאזרח, משוכנע אני היום, יותר מבכל עת, בצדקת דבריו של נשיאנו הראשון, פרופסור חיים ויצמן, שאמר: 'מעל למדע קיימים ערכים נשגבים אשר רק בהם מרפא לנגעי האנושות – ערכי צדק ויושר, שלום ואחוה'." (מתוך: [הקישור](#) בוויקיציטוט)

נספח 12: כרטיסיית הדרכה 6 – בית הנשיא

את ההדרכה נתחיל בשדרת הנשיאים, מול פסלי ראשי הנשיאים. אפשר לקיים את ההדרכה ואת הפעילות באולם קבלת הפנים.

נתמקד בשז"ר, שבתקופתו בית הנשיא עבר למקום זה, ונדבר על אפרים קציר כנשיא. מכאן נעבור להכיר את תפקידי הנשיא.

1. בית הנשיא: בית הנשיא שכן בעבר, בזמנו של הנשיא הראשון חיים ויצמן, בעיר רחובות. לאחר מכן עבר לירושלים, למתחם יד בן צבי (כיום) ומשם לטלביה בתקופתו של הנשיא השלישי שז"ר בשנת 1971.

ייעוד המקום: המשכן משמש למגורי הנשיא ומשפחתו, ובו ממוקמת לשכתו ומשרדי אנשי צוותו. במשכן נשיא המדינה מארח את אורחיו, דיפלומטים ואנשי ממשל של מדינות שונות, ויש בו אולמות מספר לקבלת פנים. בכל שנה בחג הסוכות, נשיא המדינה מארח תושבים בסוכתו במשכן. עם כינונה של ממשלה חדשה, משמש אולם קבלת הפנים לתצלום המסורתי של הממשלה עם נשיא המדינה.

2. תפקיד מוסד הנשיאות ותפקידי הנשיא – פעילות

תפקיד הנשיא הוא ברובו ייצוגי ולא ביצועי.

פעילות: משחק תפקידי הנשיא. אפשר לקיים את הפעילות בשדרת הנשיאים או באולם קבלת הפנים.

מטרת הפעילות: הכרת תפקידי הנשיא וחוק הנשיא.

דרך הפעילות: אפשרות א' – מצ"ב דף היגדים ובו משפטים נכונים ומשפטים לא נכונים בנוגע לנשיאות ולתפקידי הנשיא. יש לחלק את הכיתה לשתי קבוצות ולעשות תחרות ביניהן. המדריך

יקרא משפט לכל קבוצה לפי תור וחברי הקבוצה יגידו אם המשפט נכון או לא. בדרך זו, נלמד את תפקידי הנשיא בצורה קלה וחוייתית.

הקבוצה המנצחת היא זאת שענתה נכון על מספר ההיגדים הגבוה ביותר.

אפשרות ב' – אפשר לשדרג משחק זה ולהביא לוח של איקס עיגול. המדריך יקרא את ההיגדים לסירוגין לכל קבוצה, כל תשובה נכונה על היגד (נכון או לא נכון) תזכה את הקבוצה באפשרות למקם איקס או עיגול על הלוח.

הקבוצה המנצחת היא זאת שיצרה רצף של איקסים או של עיגולים על לוח המשחק.

יש להכין לוח משחק קשיח, נוח וברור ולהביא טושים לסימון איקס ועיגול.

דוגמה ללוח משחק (אפשר להדפיס בגודל הרצוי)

אפשרות ג' – מביאים שני לוחות משחק קשיחים ומנוילנים שבהם טבלה שבראשה כתוב נכון ולא נכון. בנוסף, מביאים כרטיסיות היגדים מנוילנות מעורבות. כל קבוצה מקבלת לוח וכרטיסיות היגדים.

דרך הפעילות: על הקבוצות להניח את ההיגדים השונים במקום הנכון בטבלה.

הקבוצה המנצחת היא זאת שהניחה את ההיגדים במקום הנכון בזמן הקצר ביותר.

דוגמה ללוח משחק (אפשר להדפיס בגודל המתאים ולניילן)

נכון	לא נכון

נספח 13: תפקידי הנשיא – משחק נכון / לא נכון

נכון

1. הנשיא חותם על חוקים שהכנסת מחוקקת.
2. מטיל את מלאכת הרכבת הממשלה על ראש הרשימה בעלת הסיכויים הטובים ביותר להצליח במשימה.
3. מעניק חנינה לאסירים או מקל בעונשם.
4. משתתף בטקסים רשמיים.
5. מקבל כתבי אמנה מדיפלומטים זרים בארץ.
6. מעניק כתבי אמנה לדיפלומטים של המדינה בחו"ל.
7. אי אמון בממשלה מוגש לנשיא.
8. מעניק תוקף רשמי למינוי בעלי תפקידים שמינוים נקבע על ידי רשויות השלטון: שופט, מבקר המדינה, קאדי, נגיד בנק ישראל ועוד.
9. מקים קרנות ומלגות.
10. התואר "נשיא" מקורו בכינויו של ראש הסנהדרין, מוסד דתי ושיפוטי עליון שפעל בימי הבית השני ולאחריו.
11. תקופת כהונת הנשיא הינה שבע שנים.
12. הנשיא נבחר על ידי הכנסת.
13. עיקר תפקידי הנשיא הם ייצוגיים וסמליים.
14. הנשיא נבחר בבחירות חשאיות.

לא נכון

1. הנשיא מחוקק חוקים.
2. הנשיא מרכיב את הממשלה.
3. באפשרות הנשיא לבטל חוקים לא חוקתיים הפוגעים באזרח.
4. הנשיא בוחר את יו"ר הכנסת.
5. הנשיא נבחר מתוך הקואליציה.
6. הנשיא קובע מי יהיה יו"ר הוועדות בכנסת.
7. הנשיא נקרא כך כיוון שהוא עומד בראש המדינה, כך גם בארצות הברית, שאותה אנו מרבים לחקות.
8. תקופת כהונת הנשיא בחוק היא חמש שנים.
9. הנשיא נבחר על ידי הממשלה.
10. עיקר תפקידי הנשיא הם ביצועיים.

11. הנשיא נבחר בבחירות גלויות.

נספח 14: קציר כנשיא

תקופת כהונתו: קציר כיהן כנשיא בשנים 1973-1978. תקופת נשיאותו הייתה מלאת התרחשויות מדיניות, פוליטיות וחברתיות. כחצי שנה לאחר כניסתו לתפקיד, פרצה [מלחמת יום הכיפורים](#). המלחמה ותחושת העם היו קשות מאוד. קציר גילה אחריות ויצא בקריאה: "כולנו אשמים", אך קריאה זו הכעיסה רבים כיוון שחשבו שהוא מוריד מאחריות השלטון בכך שהוא קורא קריאה אשר מאשימה את כולם באדישות.

תקופת נשיאותו הייתה רוויית פיגועים, כמו [אסון מעלות](#), שבו מחבלים תפסו תלמידים אשר יצאו לטיול שנתי מצפת ושלנו בבית ספר במעלות. אירוע גדול נוסף אשר אירע בתקופתו הוא [מבצע אנטבה](#), כשמחבלים חטפו מטוס לאנטבה, שחררו נוסעים שאינם יהודים ואילו נוסעים יהודים נלקחו כבני ערובה לדרישות המחבלים. כוח של לוחמי מטכ"ל שחרר את הנוסעים במבצע מפואר.

בתקופת כהונתו חל [המהפך הפוליטי והליכוד](#) היה למפלגה המובילה. קציר כיהן כנשיא בהצלחה רבה במקביל לשלושה ראשי ממשלה. בשלהי תקופת נשיאותו, זכה קציר להשתתף [בביקור נשיא מצרים אנואר סאדאת בירושלים](#) ובתחילת תהליך השלום. כנשיא, היה לו חשוב להיות מעורב בנעשה במשכן הכנסת, והוא הביע דאגה רבה מהמצב החברתי בארץ ומהפערים הקיימים. הוא הדגיש עניינים חברתיים ויצר את אות מתנדב הנשיא כדי להביע הערכה לתורמים לחברה וכדי לחזק נטייה זו בעם ואף לעודדה.

אפרים קציר כיהן כנשיא רק תקופה אחת כיוון שרצה לחזור לעסוק במדע וכיוון שלפי דבריו "אחרי תקופת כהונה אחת אתה מתחיל להסתכל על הסובב אותך מלמעלה".

נספח א' – קציר מסכם את שנות כהונתו וכיצד הוא רואה את תפקיד המדינה

זכיתי לבחון את הנעשה בחברה הישראלית מנקודת ראות יחידה במינה, כמי שנבחר לעמוד בראשה בשנים קריטיות – במהלכה של המלחמה הקשה ביותר מאז מלחמת העצמאות ובעת גיבושו של חוזה השלום הראשון עם אחת ממדינות ערב השוכנות לגבולנו. ניסיתי למלא את התפקיד החשוב הזה בעזרת הכלים והמושגים שרכשתי בעבודתי המדעית ולאור הדגם שהציבו שלושת הנשיאים שקדמו לי. שלושתם הביאו עמם לנשיאות ממד של שאר רוח שהגביה אותם מעל לזירה הפוליטית הגועשת וסייע להם לפעול כדמויות אב של החברה הישראלית. הם ידעו שהעניינים הנשואות אליהם אינן רק ענייניהם של אזרחי המדינה אלא גם ענייניהם של מיליוני יהודים בכל רחבי העולם הגאים במדינת ישראל ורוצים בביוססה וברוחותה, ומחפשים בלי הרף את הסמלים המאחדים שלה ורוצים להזדהות עם מיטב ההישגים שלה. שלושתם – מורי ורבי הכימאי חיים וייצמן, וכמוהו יצחק בן-צבי וזלמן שזר, שמעייניהם האינטלקטואליים היו נתונים למדעי הרוח והיהדות, הבינו בבירור כי תפקידו העיקרי של הנשיא, כמי שעומד על-פי החוק "בראש המדינה", הוא למצות את הסולידריות של החברה הישראלית ולהאיר את כל הטוב והיפה שמצוי בה. ניסיתי ככל שיכולתי ללכת בעקבותיהם ואני תקווה שכך יעשו נשיאי ישראל גם בעתיד.

עכשיו, בראשית העשור העשירי לחיי, נראה לי לאור כל האמור לעיל כי היותה של המדינה יהודית, דמוקרטית ואיכותית כאחת הוא תנאי בלי-עבור לעצם קיומה. אין לה תכלית אם איננה בית בטוח לעם ולתרבות ששמרו על זהותם ורציפותם לאורך אלפי שנים ונידונו בשל כך למצוקות ולסכנות נוראות. אין לה אפשרות לשגשג בלי להקפיד על סדרים מתוקנים של שלטון העם ושותפות העם הן בנשיאה בנטל הקיבוצי הן בהנאה מהמשאבים הקיבוציים. אין לה דרך לשמור על מקומה בעולם הנאור, בעם היהודי

(קציר, אפרים. סיפור חיים. ירושלים: כרמל, תשס"ח, עמ' 351)

אותות שניתנו בבית הנשיא

1. עיטור הגבורה, ניתן קודם אך נקשר לבית הנשיא החל מתקופתו של קציר.
2. פרס הביטחון, ניתן לפועלים למען ביטחון ישראל בצורות שונות.
3. אות הנשיא למתנדב, אשר ניתן לפועלים למען החברה. אות זה חידש וקבע כמסורת הנשיא קציר, אשר דיבר רבות על תפקיד החברה ועל אחריותו לחבריו.

נספח ב' – דבריו של קציר על אות עיטור הגבורה (הנשיא קציר פעל רבות בנושא הביטחון והעריך אנשים שעשו זאת)

טקסים מרגשים

בינתיים נעניתי בשמחה ובהכרת תודה לבקשתם של שר הביטחון והרמטכ"ל ופתחתי את שערי בית הנשיא לאירוע מרגש במיוחד. ב־8 במאי 1975 נערך בחצר הבית טקס חלוקת עיטורי הגבורה ללוחמי מלחמת יום הכיפורים. אות ההוקרה החשוב ביותר של צה"ל, "על מעשה גבורה עילאית נוכח פני האויב תוך חירוף נפש", ניתן ביום ההוא בפומבי לשבעה בחורים עזי נפש – ולאחר נוסף בסתר. זה היה עודד אמיר, איש הקומנדו הימי, שפעל ונפל בנמל פורט סעיד, ובעת הטקס, ושנים רבות לאחר מכן, הוטל חיסיון על שמו ועל עלילותיו. גם שניים ממקבלי העיטור "הגלויים" לא היו עוד עמנו – השריונאים גדעון גלעדי ושלמה ערמן, שלחמו ונפלו בקרבת תעלת סואץ. חמשת האחרים היו הצנחן אסא קדמוני (שלחם בסיני) וארבעה שריונאים – צבי גרינגולד ואביגדור קהלני (שלחמו ברמת הגולן) ומשה לוי ויובל נריה (שלחמו בסיני). "בענווה ובגאון ניצבים אנו לפניכם", אמרתי בפתיחת הטקס, ושתי תחושות אלה, הענווה והגאון, הלכו וגברו כששמעתי בהתרגשות, עם כל הנוכחים, על מה ולמה ניתנו העיטורים.

אם מתן עיטורי הגבורה היה אירוע ששום נשיא אחריי לא נקרא לחזור ולקיימו – מפני שישראל לא נקלעה, למרבה המזל, למלחמות גדולות שיצריכו גילויי גבורה חריגים – הנה שני אירועי הוקרה, שנערכו בבית הנשיא זמן לא רב לאחר מכן, כבר היו בגדר ראשיתה של מסורת נשיאותית הנמשכת מאז ואילך.

(קציר, אפרים. סיפור חיים. ירושלים: כרמל, תשס"ח, עמ' 253)

הענקת פרסי ביטחון ישראל בבית הנשיא

אחד מהם היה טקס החלוקה של פרסי ביטחון ישראל שהונהגו כבר ב־1958 ואני יזמתי את הצמדתם לבית הנשיא. הפרסים הללו, הנקראים על שמו של אליהו גולומב, המציא הבלתי־מוכתר של ארגון ה"הגנה", נועדו לענות על אחת המגבלות הבלתי־נמנעות של עבודת המחקר והפיתוח במערכת הביטחון. העוסקים בעבודה זו, מנועים, בדרך־כלל, מפרסום הישגיהם המקצועיים בציבור הרחב ולכן גם נבצר מהם, שלא כאנשי האקדמיה, להתמודד על פרסים יוקרתיים. ארנסט ברגמן ומוניה מרדור עמדו על כך באמצע שנות החמישים, כאשר המלצתו של ברגמן להעניק את פרס ישראל לנתן גולדבלום, איש המכון לרפואה צבאית, הושבה ריקם.⁵ אך עד מהרה עלה בידם לשכנע את בן־גוריון בצורך לתקן את המעוות. לי עצמי הזדמן בעבר לברך על יזמה זאת ואפילו לשבת בוועדת השופטים של פרסי ביטחון ישראל. כפי שכבר הוזכר לעיל, עמדתי לא אחת נפעם מול הישגיהם המבריקים של מדעני מערכת הביטחון, ונפעם שבעתיים מול השלמתם עם האלמוניות הבלתי־נמנעת, והייתי בטוח שראוי לספק להם ביטוי הוקרה ממלכתיים אפילו אם הציבור הרחב לא יוכל להתוודע לפרטים. עתה היה זה רק טבעי שאעניק לטקס חסות ממלכתית ואורישי אותה גם לנשיאים שיבואו אחריי. רשימת הזוכים, שרבים מהם נותרו חסויים גם לאחר שקיבלו את הפרס, היתה ראויה בהחלט לחסות זאת.

הטקס השלישי יוחד למתן אות הנשיא למתנדב, שאני מרשה לעצמי לראותו כאחד מהישגיי הגדולים בתקופת הנשיאות. כשנכנסתי לתפקיד והתחלתי לבוא במגע עם חוגים וקבוצות למיניהם בכל רחבי המדינה, גיליתי הרבה מפעלי התנדבות שהתבצעו במקומות שונים בהתלהבות ובמסירות רבה של העושים במלאכה. אלה היו אנשים וגופים שהקדישו את עצמם לעמוד בפרץ במקומות שיד הממסד לא הגיעה אליהם, שלא המתינו לתקציבים ולפרויקטים ולא היססו לתרום מזמנם וממרצם למען הזולת בלי לצפות לשום תגמול מלבד קורת הרוח שבנתינה עצמה. חשבתי כי ראוי להעלותם על נס לא רק כדי להביע להם תודה בשם המדינה, אלא בראש ובראשונה כדי לעודד באמצעות הדוגמה שלהם עוד ועוד מתנדבים. הצורך בכך רק הלך וגדל לדעתי בעקבות גילויי ההתנדבות המרגשים שהגיעו לידיעתי (גם ממראה עיניים) במהלך מלחמת יום הכיפורים ובעקבותיה, ואז

הענקת אות הנשיא למתנדב בבית הנשיא, קציר היה הראשון שהנהיג את הענקת אות למתנדב וקבעו כמסורת:

הוחלט להתחיל במנהג מתן אות המתנדב, וקבענו את הדפוסים וההליכים המתאימים.

בין השאר הוחלט שבחירת מקבלי האות תוטל על ועדה מייעצת. הנשיא ימנה אישיות ציבורית שתעמוד בראשה וחבריה יהיו נציגים של ארגוני מתנדבים, של האקדמיה והתקשורת. ועדה זו נועדה לקבל המלצות מנומקות מאזרחים ומארגונים ולתת את דעתה למגוון תחומי ההתנדבות, למעשים מיוחדים במינם שהם מעבר להתנדבות רגילה, לתרומה לא שגרתית לאיכות החיים בארץ ולצורכי השעה. עד מהרה התברר כי המשימה אינה קלה – כמות ההמלצות שהגיעו אל שולחן הוועדה הסתכם למרבה השמחה בעשרות ובמאות ואילו הרצון להעניק לאות המתנדב יוקרה חייב בחירה מדוקדקת של מומלצים מעטים בלבד. במרוצת השנים הוחלט כי בכל שנה יוענקו שנים-עשר אותות, ומעולם לא חסרו מועמדים למלא מכסה זאת.

האות הראשון הוענק באוקטובר 1974 לשניים בלבד. אלה היו האגודה למען החייל ויעקב. מימון, שסיפק לי את עיקר ההשראה להנהגת האות. הוא שימש לפני הקמת המדינה בתפקיד קצין של הנהלת הסוכנות היהודית, נעשה עם הכרזת העצמאות קצין של ממשלת ישראל והיה אפוא אחד השותפים לכל הסודות הלאומיים ואיש שיחם של בכירי השלטון. אבל רוב שעות הפנאי שלו הוקדשו למכרים מסוג אחר. כמעט מדי יום ביומו, לרבות בגשם ובשרב, ובדרך-כלל בתחבורה ציבורית, יצא להורות עברית לעולים חדשים בפרברי ירושלים וביישובי הפרוודור, וגם הצליח להדביק בהתלהבותו מתנדבים לא מעטים שהלכו בעקבותיו. ספק אם היה אפשר למצוא מועמד טוב ממנו להשקתו של אות הנשיא למתנדב.

עם מקבלי האות בשנות נשיאותי הבאות נמנו אזרחים ואזרחיות שפעלו בקרב משפחות שכולות של חללי צה"ל, בסיוע לילדים נזקקים באזורי פיתוח, בעזרה לחולי נפש מזה ולעולים מברית-המועצות מזה ובהדרכת נוער במצוקה. אזכיר מביניהם, בלי שום כוונה להמעיט בערכם של האחרים, את מתילדה, את נינט ואת זיוה לבית אוזן (אם), בת ונכדה משכונת שביב בהרצליה, שפעלו במשותף למען רווחת קהילתן) ואת אסתר מזון (אם לשלושה-עשר ילדים ממושב עמינדב שהתמידה לשמש נהגת אמבולנס של מגן דוד אדום). כן ראוי להזכיר שהחל מהשנה השנייה לחלוקת האות נקבע כי בכל טקס יינתן אות מיוחד על התנדבות לא-רגילה של בני נוער, וגם מנהג זה עומד בעינו לאורך כל השנים.

(קציר, אפרים. סיפור חיים. ירושלים: כרמל, תשס"ח, עמ' 255)

קטע נוסף המבהיר את עמדתו של קציר הנשיא בנוגע למצב החברתי בארץ :

"אל נא נתעלם מתופעות חברתיות מדאיגות בעולם של ימינו. הקצב המואץ של החיים המודרניים מלווה בגילויי ניכור שבין אדם לחברו לבין אדם לסביבתו. גם בחברה הישראלית גוברים גילויים של חומרנות, הניגודים והפערים החברתיים אינם פוחתים וילדים רבים אינם זוכים לטיפול ולחינוך שהם ראויים לו."

"עלינו לפעול לגישור על פני הפיצול העדתי, להקהיית הקיטוב החברתי, ולהעלאת רמתן של שכבות מעוטות יכולת."

(מתוך [הקישור](#) לוויקיציטוט)

אפשר לוותר על הביקור במוזיאון המדע ולסיים בכנסת ביציאה מהעיר. יש לציין שם שלקציר היה קשר מעולה עם ראשי הממשלה שאיתם עבד ושהכנסת מסמלת את הנהגת העם כמו שמסמל זאת מוסד הנשיאות.